

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2023-yil 3-son

VOLUME 7 / ISSUE 3 / 2023

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2023.7.3.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS

Crossref
Content
Registration

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **SODIKOV AKMAL SHAVKAT O'G'LI**
Norma ijodkorligi jarayonini takomillashtirish-
ning istiqbolli yo'nalishlari
- 17 **MUSTAFAQULOV DILSHOD
SALOMOVICH**
Huquq prinsiplari va uning huquqiy tizimda
tutgan o'рни

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 25 **AXROROV ADXAMJON ASRORKUL O'G'LI**
O'zbekiston Respublikasi ekologiya sohasidagi
davlat boshqaruvida davlat-xususiy sheriklikni
qo'llashning ayrim masalalari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 39 **ГУЛЯМОВ САИД САИДАХРАРОВИЧ**
Реформирование процесса защиты
диссертаций в юридической науке
как императив развития правовой системы
Узбекистана
- 49 **MAMANAZAROV SARDOR
SHUXRATOVICH**
BIG DATA tushunchasi va huquqiy tabiati
- 57 **МАХАМАДХУЖАЕВА МУНИСАХОН
НЕЪМАТХУЖАЕВНА**
Особенности цифрового гражданского
оборота и защиты цифровых прав

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 64 **ЕРНИЯЗОВ ИСЛАМ РУСЛАНОВИЧ**
Взаимодействие международных строитель-
ных контрактов и договоров об инвестициях:
возможности для гармонизации коммер-
ческих и общественных интересов
- 76 **ABDURASULOVA QUMRINISA
RAIMKULOVNA**
BURANOVA RAZIYA YERMAHAMED QIZI
Jinoyatchilikni prognoz qilish va uni amalga
oshirish metodlari
- 88 **HAKIMOV KOMIL BAXTIYAROVICH**
Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib
qasddan odam o'ldirish jinoyati tarkibini
aniqlash va kvalifikatsiya qilish masalalari
- 98 **BERDIALIYEV BAXTIYOR ERKINOVICH**
Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning
sabablariga doir ilmiy yondashuvlar
- 106 **ISMAILOV AHMAD ISMAILOVICH**
Voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilish
darajasiga yetkazish jinoyatini sodir etgan
shaxslarning kriminologik tavsifi
- 114 **SHONAZAROV ABDUVALI
SHONAZAROVICH**
Hujjatlarni qalbakilashtirish va qimmatli
qog'ozlarni soxtalashtirish, ko'chirilgan
dastxatlar, hujjatlarning o'zgartirilganligi
bilan bog'liq jinoyatlarni aniqlash
- 121 **ATANIYAZOV JASURBEK
KURBANBAYEVICH**
Jinoiy javobgarlikdan ozod etishda
javobgarlikka tortish muddatining o'tganligi
asosi: muammo va yechimlar

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

131 **SAYFULLAYEV BAHODIR
BAXROMOVICH**

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsga nisbatan tibbiy yo'sindagi majburlov choralari qo'llanayotgan jinoyat ishlarida himoyachining ishtirokini takomillashtirish

140 **ЭРКАБОВЕВ АЗИЗБЕК АСИЛБЕКОВИЧ**

Интеграция Республики Узбекистан в глобальную систему контроля за наркотиками

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2023.7.3./HDOC9975>
UDC: 343.34(045)(575.1)

JAMOAT TARTIBIGA QARSHI JINOYATLARNING SABABLARIGA DOIR ILMIY YONDASHUVLAR

Berdialiyev Baxtiyor Erkinovich,

O'zbekiston Respublikasi
Jamoat xavfsizligi universiteti
mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0008-2776-7830
e-mail: fuzail1107@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabablariga doir ilmiy yondashuvlar tahlil etilgan. Bundan tashqari, maqolada jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlar tushunchasi, mazmun-mohiyati, tasnifi va ahamiyati o'rganilib, jinoyatchilik sabablari atrof-muhitda kechayotgan o'ziga xos jarayonlar tizimi bo'lib muayyan ijtimoiy-psixologik voqeliklar o'rtasidagi sababiy bog'lanish asosida jinoiy oqibatni keltirib chiqarishi; jinoyatchilik sabablari ma'lum davr oralig'ida shakllangan, rivojlangan, yetilgan ko'p omilli, ya'ni sabablar zanjiri sifatida yoxud qisqa vaqt oralig'ida ma'lum bir aniq voqelik ta'sirida paydo bo'lgan bir omil ekanligi; jinoyat sodir bo'lishiga imkon yaratgan sharoitlar uning sabablari yuzaga kelishini jadallashtiradi yoxud jinoyatning sabablari yuzaga chiqib faol harakatga kelishi uchun qulay fursat, qulay vaqt omili sifatida namoyon bo'lishi; jinoyatning sabab va shart-sharoitlarini tasniflash profilaktik faoliyatni zarur axborotlar bilan ta'minlashning birlamchi vositasi, bu esa ushbu faoliyatni samarali rejalashtirish, jinoyatlarning barvaqt oldini olish imkoniyatlarini yaratishi; jinoyatning sabablari va shart-sharoitlarining qayd etib o'tilgan tasniflari asosida o'rganish, tizimlashtirish profilaktik subyektlar faoliyati yo'nalishtirish, mexanizmlarini ishlab chiqishni taqozo etishi bilan bog'liq masalalar ham tahlil etilgan.

Kalit so'zlari: jamoat, tartibi, qarshi, jinoyatlar, jinoyatchilik, sabablar, omillar, xulq-atvor, psixologiya, ijtimoiy.

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРИЧИНАМ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

Бердиалиев Бахтиёр Эркинович,

самостоятельный соискатель
Университета общественной безопасности
Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье анализируются научные подходы к причинам преступлений против общественного порядка. Кроме того, в статье исследуются понятие, сущность, классификация и значение причин и условий, способствующих совершению преступлений против общественного порядка. Причины преступности представляют собой систему конкретных процессов, происходящих в окружающей среде, которые приводят к преступным последствиям, основанным на причинно-следственной связи между определёнными социальными и психологическими реалиями. Причины преступности многофакторны, формируются, развиваются и созревают в определённый период времени, то есть как цепочка причин, или же под влиянием одного фактора, появившегося внезапно под влиянием конкретной действительности. Ускоряют возникновение, способствуют активным действиям при

совершении преступления возникшие условия, сделавшие возможным совершение преступления и (или) выступающие для него благоприятным временным фактором. Классификация причин и условий преступления является основным средством обеспечения профилактической деятельности необходимой информацией, что создаёт возможности для эффективного планирования этой деятельности и раннего предупреждения преступлений. На основе определённых классификаций причин и условий совершения преступления анализируются также вопросы, связанные с изучением, систематизацией направлений и механизмов деятельности субъектов профилактики преступлений, требующих дальнейшей разработки.

Ключевые слова: сообщество, порядок, против, преступления, преступность, причины, факторы, поведение, психология, социальное.

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE CAUSES OF CRIMES AGAINST PUBLIC ORDER

Berdiyaliyev Bakhtiyor Erkinovich,

Independent Researcher of
University of Public Safety of the Republic of Uzbekistan

Abstract. This article analyzes scientific approaches to the causes of crimes against public order. In addition, the article examines the concept, essence, classification, and importance of the reasons and conditions that enable crimes against public order. The causes of crime are a system of specific processes taking place in the environment that lead to criminal consequences based on the causal connection between certain social and psychological realities. release; the fact that the causes of crime are multi-factorial, formed, developed, and formed in a certain period of time, that is, as a chain of causes, or one factor that appeared in a short period of time under the influence of a certain concrete reality; the conditions that made it possible for the crime to occur accelerate the occurrence of its causes or appear as a favorable opportunity, favorable time factor for the causes of the crime to emerge and take active action; classification of the causes and conditions of the crime is the primary means of providing preventive activities with the necessary information, which creates opportunities for effective planning of these activities and early prevention of crimes; Based on the noted classifications of the causes and conditions of crime, issues related to the fact that systematization requires the development of directions and mechanisms for the activities of preventive entities are also analyzed.

Keywords: community, order, against, crimes, criminality, causes, factors, behavior, psychology, social.

Kirish

Jinoyatlar profilaktikasi bugungi kunda har bir jamiyat va davlat oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Jinoyatchilikka qarshi kurash, jinoyatlar profilaktikasi amaliyotiga nazar tashlaydigan bo'lsak, keyingi davrda jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan subyektlarning sodir etilgan jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabablari, unga imkon bergan shart-sharoitlar hamda oqibatlarini bartaraf qilish, unga qarshi kurashish vazifalari bilan birga, jinoyatlarning barvaqt oldini olish borasidagi faoliyatini ham takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Davlatimiz rahbari bugungi kunda jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirishning samaradorligini oshirish, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari ishini samarali rejalashtirish va uning natijalarini tahlil qilish, tizimli huquqbuzarliklarni aniqlash hamda ularga imkoniyat yaratayotgan sabab va sharoitlarni bartaraf etish masalalariga alohida e'tibor qaratmoqda.

Albatta, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar profilaktikasining samaradorligi jinoyatning sabablari va uning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni o'z vaqtida aniqlash

hamda ularni bartaraf etish faoliyatiga bevosita bog'liq. Bu esa, o'z navbatida, jinoyatlarning sabablari va ularni sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni tizimli o'rganish, ularni tadqiq etish, tadqiqotlar asosida profilaktik faoliyatni takomillashtirib borishni taqozo qiladi.

Shu nuqtayi nazardan jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabablari va shart-sharoitlarini batafsil o'rganish, ularni tadqiq etish ham huquqiy, ham psixologik, ham falsafiy, shuningdek, ijtimoiy yondashuvlarni talab qiladi.

Material va metodlar

Mazkur maqolada jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabablariga doir ilmiy yondashuvlarni tahlil etishda ilmiy bilishning tarixiy, tizimli, mantiqiy qiyosiy-huquqiy, statistik, ijtimoiy so'rovlar o'tkazish, huquqni qo'llash amaliyoti kabi usullardan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabablari va uning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni tadqiq etishda eng avvalo "sabab" hamda "sharoit" so'zlarining lug'aviy ma'nolariga to'xtalib o'tish lozim. "Sabab" so'zi o'zbek tilida bir qator ma'nolarda qo'llanadi, ya'ni biror ish-harakat, voqea-hodisaning yuzaga kelishida, sodir bo'lishida omil bo'lgan boshqa voqea; biror ish-harakat yoki holat uchun asos bo'lgan narsa; biron-bir vaqt mobaynida bo'lgan o'zgarishdan so'ng ikkinchi boshqa bir natijaning zaruratan kelib chiqishini ta'minlovchi asosiy hodisa [1, 408-b.]. "Sharoit" so'zi esa obyektiv holdagi muayyan vaziyat, biror narsaning bo'lishiga ta'sir etuvchi holat, imkoniyat sifatida izohlanadi [2, 549-b.]. Mazkur tushunchalar lug'aviy ma'nolariga ko'ra ham o'zaro uzviy bog'liq. Qayd etish joizki, jinoyatning sodir etilishiga asos bo'lgan sabablar, o'z navbatida, muayyan sharoitlarda ma'lum bir oqibatlarni keltirib chiqaradi. Sabab va oqibatning o'zaro bog'liqligi, bu ikki voqelikning esa sharoit bilan uzviy aloqada ekanligi qo-

nuniyati jinoyatchilikni ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Professor Z. Zaripov jinoyatning sabablari va shart-sharoitlarini quyidagicha tavsiflagan, ya'ni "jinoyatchilik sabablari ijtimoiy-psixologik voqelik sifatida jinoyatchilik hamda jinoyatlarni keltirib chiqaruvchi o'ziga xos jarayonlar tizimidir, jinoyatchilikning sharoitlari esa o'ziga xos ravishda uning sabablari yuzaga kelishini jadallashtiruvchi holatlarni o'z ichiga oladi" [3, 65-b.].

Ushbu o'rinda muallif jinoyatchilikning kelib chiqishida muhim rol o'ynaydigan sabab va sharoitning o'zaro chambarchas bog'liqligini, har qanday sharoitning o'zi mustaqil jinoyatchilik va jinoyatni keltirib chiqarmasligini, sharoit mavjud bo'lgan holda biron-bir jinoyat sababsiz sodir bo'lmasligini aniq va ravshan ifodalab bergan. Qayd etish joizki, jinoyatlarning sabablari o'rganilganda, ularning sodir etilishiga ba'zan birgina sabab yoxud davomiy sabablar asos bo'lgan.

Muayyan bir jinoyatga olib kelgan sabablar ketma-ketligi ayniqsa jamoat tartibiga qarshi qaratilgan jinoyat, ya'ni bezorilikda yaqqol namoyon bo'ladi.

Masalan, bezorilikning asosiy qismi (70 %dan ortig'i) quroldan foydalanmasdan sodir etilgan. Ushbu jinoyat oqibatida yetkazilgan tan jarohatlarining aksariyati aybdorning qo'lga tushgan voqea joyidagi tasodifiy ashyo yoki vositalardan foydalanib sodir etilgan. Boshqa jinoyatlarga nisbatan bezorilik guruh bo'lib kamroq (85 % – yakka shaxs; 15 % – bir guruh shaxslar) sodir etilgan.

Bezorilik va uning oqibatida sodir etilgan jinoyatlarning kriminologik mohiyatini aniqlash ularga qarshi chora-tadbirlar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan bilishning kriminologik usullari u yoki bu jinoyat nima uchun sodir etilgan, ularning sabablari nimada, ularning oldini olish maqsadida qanday huquqiy, tashkiliy yoki boshqa choralarni qo'llash lozim, degan savollarga javob beradi. Fikrimizcha, hozirgi kunda jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi jinoyatlarning

kriminologik ahamiyatga ega bo'lgan xususiyatlarga oid ilmiy farazlarni tizimlashtirish zarurati mavjuddir. Ushbu bilimlar o'rganilayotgan jinoyatlarga xulosalar, taklif va tavsiyalarni tashkil etib, kelajakda ularga qarshi kurashni rejalashtirish imkonini beradi.

Bezorilikning hozirgi holati ushbu qilmishning jamiyatga ta'siri, buzg'unchilik jarayoniga ta'sir ko'rsatishi nuqtayi nazaridan o'rganilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining statistik ma'lumotlari tahliliga ko'ra, bugungi kunda bezorilik juda ko'p sodir etilgan jinoyatlar sirasiga kiradi va uning oqibatida jamoat tartibidan tashqari fuqarolarning hayoti, sog'lig'i yoki mulkiga zarar yetkazilmoqda.

Tadqiqot natijalari tahlili

V. Malkova jinoyatning sabab va sharoitlarini o'ziga xos tarzda talqin qilgan, uning fikricha, jinoyatning sababi deganda shunday voqea yoki hodisa tushuniladiki, bunday hodisalar muayyan sharoitlarda oqibatni keltirib chiqaradigan boshqa hodisalarni paydo qiladi. Jinoyatning sharoitlari esa ijtimoiy hayotdagi turli holatlar bo'lib, ular mustaqil jinoyatlarni keltirib chiqarmaydi, balki uning kelib chiqishiga, sodir bo'lishiga ko'maklashadi, imkon yaratadi [4, 44-b.].

V. Malkovanning mazkur ta'rifida muayyan bir jinoyatning kelib chiqishida sabab birlamchi, sababning oqibatni keltirib chiqarishida esa sharoit muhim o'rin tutishi qayd etilgan. Qayd etib o'tilgan ta'riflarda jinoyatning sabablari va shart-sharoitlari "sabab", "sharoit" hamda "oqibat" tushunchalari o'zaro biri ikkinchisiga uzviy bog'liqligini ko'rishimiz mumkin.

Darhaqiqat, hodisalarning sababiy bog'lanishi odatda bir hodisaning boshqa bir hodisani keltirib chiqarishida namoyon bo'ladi. Har qanday hodisa zahirida muayyan sabab yotadi, bu esa sababsiz hodisalar bo'lmasligini anglatadi. Oqibatni keltirib chiqargan sabab oqibat kelib chiqishi uchun zarur bo'lgan hodisaning muayyan tarzda rivojlanishini ta'minlaydi. Bunda sababning vaqt nuqtayi

nazaridan oqibatdan doimo oldinda bo'lishini ta'kidlash lozim. Albatta jinoyatga imkon bergan sabab va sharoitning muayyan vaqtda harakatga keltirilishi jinoiy oqibatni yuzaga chiqaradi. Jinoyat sodir etilishiga imkon bergan sabab va shart-sharoitlar, S. Danilovanning fikricha, obyektiv va muqarrar ravishda jinoyatning sodir etilishiga olib keladigan, huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan hodisalar majmuidir [6, 37-b.]. Muallifning mazkur ta'rifi, bizningcha, jinoyat-protsessual nuqtayi nazardan yondashilganda o'rinlidir.

Chunki jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabablar zanjiri uzun yoxud qisqa bo'lishi mumkin, ya'ni bir jinoyatning sabablari ma'lum bir shart-sharoitlarda jinoiy oqibat keltirib chiqarguniga qadar uzoq vaqt davomida yetilib, takrorlanib kelgan bo'lishi yoxud kelib chiqqan jinoiy oqibatga o'sha onda imkon bergan va yuzaga keltirgan bo'lishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan jinoiy oqibatni avvalgi hodisalarning sababiy zanjiri natijasi deb baholashimiz maqsadga muvofiq.

Fikrimizcha, ushbu holatda ikki bir-biriga bog'liq bo'lgan muhim masalaga e'tibor qaratish lozim, ya'ni birinchidan, jinoyat sodir etilishiga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarning tergov qilinayotgan ijtimoiy xavfli qilmish bilan bevosita bog'liqligi, ikkinchidan, jinoyat sodir etilishiga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish jinoyat protsessining bevosita vazifasini bajarishga yordam berishi kerak.

Darhaqiqat, jinoyat belgilari, mavjud holatlar jinoyat ishi qo'zg'atilishiga sabab bo'ladi, shunga muvofiq, uning sabab va sharoitlari o'rganiladi. Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarni sodir etilishiga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarning o'ziga xos psixologik jihatlari ham mavjud bo'lib, bu shaxs hamda uning irodasi, iroda erkinligi bilan bog'liq. Ma'lumki, inson atrofida kechayotgan hodisalar, jarayonlar unga ta'sir etadi, ayni vaqtda bunday hodisa va jarayonlarga uning o'zi ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Albatta,

bunday vaziyat har ikki holat o'rtasidagi sababiy bog'liqlikka asoslanadi. Shuni ta'kidlab o'tish lozimki, huquqbuzarliklarning barcha sabab va sharoitlari inson psixologiyasi va ongiga ta'sir ko'rsatib, unda g'ayriijtimoiy qarashlarni, xulq-atvorni shakllantiradi yoki ularni oziqlantiradi, kuchaytiradi.

Shuning uchun ham jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sabab va sharoitlari hamma vaqt ijtimoiy psixologik xususiyatga ega bo'ladi. R. Dushanovning ta'kidlashicha, jinoyatchi shaxsning ichki dunyosini anglash uchun uning hayotda tutgan o'rni, atrof-muhitdagi voqelik, insonlar, jamiyat, davlat, qonun, mehnat va hokazolarga munosabatini bilish lozim. Chunki har qanday jinoyat faoliyat ko'p jihatdan jinoyat sodir etgan shaxsning o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlariga uzviy bog'liq. Qonunga itoat etadigan va o'zini o'zi yuksak darajada boshqara oladigan halol inson uchun "jinoiy" vaziyatlar yo'q va bo'lishi ham mumkin emas. Vaziyat o'z-o'zicha jinoyatni keltirib chiqara olmaydi, u faqat g'ayriijtimoiy fe'lga ega bo'lgan shaxsning muayyan qarashlari va maqsadlarini amalga oshirishi uchun mos bo'lishi mumkin [6, 15-b.].

Jamiyatda huquqbuzarliklarning ijtimoiy-psixologik sabab va sharoitlarini ijtimoiy hayotning barcha sohalarida mavjud bo'lgan salbiy hodisa, voqea, jarayonlar keltirib chiqaradi. Har qanday jamiyatda uning rivojlanishining barcha bosqichlarida ijtimoiy-psixologik sabab va sharoitlarni keltirib chiqaradigan obyektiv va subyektiv sabab va sharoitlar mavjud, lekin ular turli darajada bo'ladi. Har qanday muayyan jinoyat sodir etilishi asosida yotgan ijtimoiy-psixologik hodisalar, ya'ni g'ayriijtimoiy qarashlar, odatlar, ko'nikmalar, niyatlar va xulq-atvor subyektiv sabab va sharoitlar deb ataladi. Shaxsdan tashqarida bo'lgan hamda uning psixologiyasiga ta'sir qilib, unda g'ayriijtimoiy qarash, odat va xulq-atvorni shakllantiradigan, uni mustahkamlaydigan hodisa, voqea, jarayonlar esa obyektiv sabab va sharoitlar deb ataladi.

O'rganilayotgan qilmishning sabablari uning motivi bilan bevosita bog'liqdir. Jinoyat ishlarining tahliliga ko'ra, bezorilikning sodir etilishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatayotganligi aniqlandi: 1) aybdorning o'z kuchini ko'rsatib qo'yishga intilishi (36 %); 2) xulq-atvori jamiyatda yurish-turish qoidalari va qonun normalarini mensimasligi (22,5 %); 3) ilgari jinoyat sodir etganlarning ta'siri ostiga tushib qolishi (5,5 %); 4) turmushidan norozilik va boshqalardan nafratlanish (4 %); 5) boshqa motivlar – o'ch olish, rashk, nafratlanish va b.q. (32 %). Yuqoridagilardan tashqari shaxsning, ayniqsa, voyaga yetmaganlarning o'rtoqlariga, katalarga taqlid qilishi (7,5 %) kuzatildi.

Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sodir etilishiga imkon bergan sabab va sharoitlarni tasniflash jinoyatlar profilaktikasida, jinoyatlarning barvaqt oldini olishda muhim o'rin tutadi. Bunday tasniflash profilaktik faoliyatning yo'nalishlarini belgilash, aniq vazifalar ishlab chiqish, profilaktik faoliyatning ta'sirchan mexanizmlarini ishlab chiqishga imkon yaratadi. Shundan kelib chiqqan holda jinoyatning sabablari va sharoitlari yuzasidan olim va mutaxassislar tomonidan tizimli o'rganishlar olib boriladi. Professor Z. Zaripov jinoyatga imkon bergan sabab va sharoitlarni miqyosiga ko'ra, mazmunan hamda o'z tabiati va ba'zi xususiyatlariga ko'ra guruhlariga ajratilishini qayd etgan.

Muallif jinoyatning sabab va sharoitlarini miqyosiga ko'ra jinoyatchilikning umumiy holati, jinoyatlarning turlari va alohida olingan jinoyatlar bo'yicha tasniflagan [3, 67-b.]. Shu bilan birga, professor Z. Zaripov jinoyatlarni yuzaga keltiruvchi kriminogen-determinantlar, o'z mazmuniga ko'ra, ijtimoiy-iqtisodiy, g'oyaviy, siyosiy, ijtimoiy-ruhiy, tarbiyaviy, ijtimoiy boshqaruv yo'nalishidagi sabab va sharoitlardan iborat bo'lishi mumkinligini qayd etgan. Bilishning kriminologik usullari jinoyat-huquqiy fanlarning murakkab savollariga, masalan, jinoyatlar sodir etilishining oldini olish maq-

sadida qanday choralarni qo'llash lozim degan savolga javob topishga xizmat qiladi [7, 4-b.]. Ta'kidlash joizki, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning bezorilikning oldini olish bo'yicha faoliyati ilmiy asoslangan usullarga tayanganida kutilgan natijalarni beradi [8, 67-b.].

Tadqiqotlarda o'tkazilgan so'rovlar natijalariga asoslanib, OAVda zo'ravonlik targ'ib qilinishi ijtimoiy ongga salbiy ta'sir ko'rsatishi atrofdagilarga agressiv xulq-atvorni yoki ma'naviy qoloqlik, o'zganing dardiga beparvolikni shakllantiradi [9, 66-76-b.; 10, 199-200-b.].

Kriminologiyaga oid adabiyotlarda har qanday jinoyatchilikning sabablarini tahlil etishda umumiy omillar va aniq jinoyatlarga imkon bergan shart-sharoitlar ajratiladi [11, 88-b.].

Biz tadqiq etayotgan jinoyatlarni tahlil etishda ham aprobatsiyadan o'tgan yondashuvga tayanish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz. Shu bilan birga, umumiy tusdagi omillar va u yoki bu jinoyatga imkon bergan shart-sharoitlar orasidagi aniq farqlarni ko'rsatish juda murakkab va ba'zan buning imkoni ham yo'q. "Aniq ijtimoiy hodisa ba'zi holatlarda umumiy tusdagi omil, boshqa vaziyatlarda jinoyatga imkon bergan shart-sharoit sifatida bo'lishi mumkin" [12, 75-b.].

Shuning uchun sabablar majmuini umumiy va maxsusga ajratish shartli hisoblanadi. Bezorilik va uning oqibatida sodir etilgan jinoyatlarning bizningcha ahamiyatga ega bo'lgan omillariga to'xtalmoqchimiz. Bezorilikning sabablari (omillari)ni tahlil etishda avvalo ushbu qilmishning sodir etilishini taqozo qiladigan, ularni oziqlantiradigan, ko'payishini ta'minlaydigan hodisa, voqea va jarayonlar yig'indisini o'rganish zarurdir [13, 48-56-b.].

Q. Abdurasulova, S. Niyozovalarning jinoyatchilik sabablari tasnifi yuqoridagi tasniflashga juda yaqin. Ular jinoyat sabablarining tasnifini jami olti guruhga ajratishgan. Birinchi guruhga ko'ra, umuman jinoyatchilik

sabablari (barcha jinoyatlarning umumiy sabablari); jinoyatlar turli toifalarining sabablari (maxsus sabablar); muayyan jinoyatlarining sabablari kiritilgan.

Jinoyatchilik sabablarining ikkinchi tasnifi muayyan sabablar namoyon bo'ladigan ijtimoiy hodisalarning mazmuni va xususiyatiga asoslanib unda to'rt yo'nalish mavjud, ya'ni ijtimoiy-iqtisodiy sabablar; mafkuraviy sabablar (ushbu guruhga madaniy-tarbiyaviy sabablar ham kiradi); tashkiliy-boshqaruv sabablari; ijtimoiy-psixologik sabablar. Jinoyatchilik sabablarining uchinchi tasnifi sabablarni to'liqlik va o'ziga xoslik belgilari-ga qarab guruhlashning maqsadga muvofiq-ligiga asoslanadi. Bunda jinoyatchilikning "to'liq sababi"ni quyidagilar tavsiflaydi, ya'ni barcha ijtimoiy hodisalar va faktlar majmui; ular har xil xususiyatga egaligi (ya'ni ijtimoiy-iqtisodiy, mafkuraviy, tashkiliy-boshqaruv, huquqiy, ijtimoiy-psixologik hodisalar va omillar); hodisalar va omillar jinoyatchilikda har xil tarzda namoyon bo'lishi (ya'ni asosiy, ikkinchi darajali, bevosita va bilvosita hodisalar va omillar). Jinoyatchilik sabablarining to'rtinchi tasnifi jinoyatchilikka ijtimoiy omillarning "ta'sir mexanizmi"ga asoslanadi. Bu yerda jinoyatchilik sabablari va unga imkoniyat yaratuvchi shart-sharoitlar farqlanadi. Sabablar asosan shaxs sohasida yotadi. Masalan, g'ayriijtimoiy qarashlar va odatlar jinoyatchilik sabablariga kiradi. Bunda sabab va oqibat bog'lanishi quyidagi ketma-ketlikda namoyon bo'ladi: hayot va tarbiya tafsilotlari – shaxsning o'ziga xos xususiyatlari – muayyan vaziyatdagi xulq-atvor xususiyatlari. Jinoyatchilik sabablarining beshinchi tasnifi sabablarni obyektiv, obyektiv-subyektiv va subyektivga ajratishga asoslanadi.

Mavjudligi shaxsning xohish-irodasiga bog'liq bo'lmagan sabablar obyektiv sabablar hisoblanadi. Subyektiv sabablar odamlar, ularning birlashmalari xohish-irodasi va faoliyati bilan belgilanadi. Jinoyatchilik sabablarining oltinchi tasnifi ijtimoiy-iqtisodiy tuzumning, jamiyatning o'ziga xos xususi-

yatlariga asoslanadi. Mualliflar jinoyatchilik sabablarini boshqa bir qancha mezonlarga ko'ra ham tasniflashgan, ya'ni jinoyatchilik sabablarining manbalari soniga ko'ra, bir omilli va ko'p omilli sabablar; jinoiy xulq-atvor turlari va xususiyatiga ko'ra; jinoyatlarining oqibatlari xususiyatiga ko'ra (o'ta og'ir, og'ir, uncha og'ir bo'lmagan, ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatlar va h.k.); ular namoyon bo'lgan sohalarga ko'ra, jinoyat sodir etgan shaxslarning belgilariga qarab tasniflash mumkin (masalan, mahkumlar orasidagi jinoyatchilik, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi, retsidiv jinoyatchilik, mansabdorlik jinoyatlari va h.k.); jinoyat sodir etgan shaxslarning ayb shakliga ko'ra shular jumlasidan [14, 40-b.].

Ta'kidlash joizki, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sodir etilishiga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarni yuqorida qayd etilgan yo'nalishlarga muvofiq tasniflash nazariy hamda amaliy jihatdan profilaktik faoliyatning mexanizmlarini yanada aniqroq va mufassalroq ishlab chiqishga yordam berishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

Bizningcha, mazkur tasniflar sirasiga jinoyatchilikka sabab bo'ladigan nazoratsizlik, loqaydlik, sovuqqonlik kabi omillarni ham kiritish maqsadga muvofiq.

Xulosalar

Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarning tushunchasi, mazmun-mohiyati, tasnifi va ahamiyati xususida o'rganilgan muhim ma'lumotlar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

birinchidan, jamoat tartibiga qarshi jinoyatchilik sabablari atrof-muhitda kechayotgan o'ziga xos jarayonlar tizimi bo'lib muayyan ijtimoiy-psixologik voqeliklar o'rtasidagi sababiy bog'lanish asosida jinoiy oqibatni keltirib chiqaradi;

ikkinchidan, jamoat tartibiga qarshi jinoyatchilik sabablari ma'lum davr oralig'ida shakllangan, rivojlangan, yetilgan ko'p omilli, ya'ni sabablar zanjiri sifatida yoxud qisqa vaqt oralig'ida ma'lum bir aniq voqelik ta'siri

da paydo bo'lgan bir omilli sabablardan iborat bo'ladi;

uchinchidan, jamoat tartibiga qarshi jinoyat sodir bo'lishiga imkon yaratgan sharoitlar uning sabablari yuzaga kelishini jadallashtiradi yoxud jinoyatning sabablari yuzaga chiqib faol harakatga kelishi uchun qulay fursat, qulay vaqt omili sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar faollashuviga olib kelayotgan sharoitlarni o'rganish, tahlil qilish, bartaraf qilish vazifalarini taqozo qiladi. Bu orqali muayyan hududda jinoyatlarning o'sish dinamikasi asosida jinoyat sodir etilishiga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish chora-tadbirlari ko'riladi. Bunday profilaktik faoliyat takroriy jinoyatlar, shuningdek, bir turdagi jinoyatlarga yo'l qo'ymaslikda samarali hisoblanadi. Masalan, jamoat joylarida sodir etiladigan bezorilikning oldini olish uchun aholi gavjum bo'lgan joylarda kuzatuv kameralarini o'rnatish, o'z navbatida, bunday turdagi jinoyatlarning barvaqt oldini olish, jinoyatni sodir etish uchun imkon beradigan mavjud sharoitlarni oldindan bartaraf etishni ta'minlaydi.

Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning barvaqt oldini olish da ushbu yo'nalishining muhim jihati har bir jinoyat uchun o'ziga xos bo'lgan sharoitlarning mavjudligida namoyon bo'ladi. Jumladan, jamoat joylarida aholining ko'pligi, bezorilik jinoyatlari hamda insonda qaramlikni vujudga kelishi qimor va tavakkalchilikka asoslangan o'yinlar uchun qulay sharoitni yuzaga keltirishi mumkin;

to'rtinchidan, jamoat tartibiga qarshi jinoyatchilikning sabab va shart-sharoitlarini tasniflash profilaktik faoliyatni zarur axborotlar bilan ta'minlashning birlamchi vositasi, bu esa ushbu faoliyatni samarali rejalashtirish, jinoyatlarning barvaqt oldini olish imkoniyatlarini yaratadi;

beshinchidan, jamoat tartibiga qarshi jinoyatchilikning sabablari va shart-sharoitlarining qayd etib o'tilgan tasniflari asosida o'rganish, tizimlashtirish profilaktik faoliyat, xususan, jinoyatlarning barvaqt oldini olish

faoliyatida davlat va nodavlat-notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikning samarali yo'nalishlarini, mexanizmlarini ishlab chiqish, shuningdek, ommaviy axborot vositalari hamda ijtimoiy tarmoqlarda jinoyatlar profilaktikasi, xususan jinoyat sodir etilishiga

imkon berayotgan sabablar hamda shart-sharoitlar to'g'risida maxsus dasturlar ishlab chiqish, fuqarolarning huquqiy bilimlarini yuksaltirish, ogohlikka chorlash orqali viktimologik profilaktikani tashkil etishda asos sifatida xizmat qiladi.

REFERENCES

1. O'zbek tilining izohli lug'ati [Explanatory dictionary of the Uzbek language]. Tashkent, National encyclopedia of Uzbekistan Publ., 2007, vol. 3, p. 408.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati [Explanatory dictionary of the Uzbek language]. Tashkent, National encyclopedia of Uzbekistan Publ., 2008, vol. 4, p. 549.
3. Zaripov Z.S., Pulatov Yu.S., Avanesov G.A. et al. Kriminologiya [Criminology]. Ed. Z. Zaripov. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2006, p. 65.
4. Kriminologiya [Criminology]. Ed. V.D. Malkov. Moscow, 2004, p. 44.
5. Danilova S.I. Ustanovleniye i ustraneniye prichin i usloviy, sposobstvovavshikh soversheniyu prestupleniya, v stadii predvaritel'nogo rassledovaniya [Establishment and elimination of the causes and conditions that contributed to the committing of the crime at the stage of preliminary investigation]. PhD thesis. Moscow, 2001, p. 37.
6. Dushanov R.X. Jinoyatchi shaxs psixologiyasi [Psychology of a criminal]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2011, p. 15.
7. Kudryavtsev V.N. Prichinnost' v kriminologii (o strukture individual'nogo prestupnogo povedeniya) [Causality in criminology (about the structure of individual criminal behavior)]. Moscow, TK Welby, Prospekt Publ., 2007, p. 4.
8. Kudryavtsev V.N., Eminov V.Ye. Prichiny prestupnosti v Rossii: Kriminologicheskiy analiz [Causes of crime in Russia: Criminological analysis]. Moscow, Norma Publ., 2006, p. 23.
9. Sredstva massovoy informatsii i prestupnost'. Kriminologiya [Media and crime. Criminology]. Ed. D.F. Sheley. St. Petersburg, 2003, pp. 66-76.
10. Kriminologiya [Criminology]. Ed. Yu.F. Kvashin. Rostov-on-Don, 2020. pp. 199-200.
11. Ustinov V.S., Aref'yev A.Yu. Kriminologicheskiye aspekty ekonomicheskoy prestupnosti [Criminological aspects of economic crime]. Nizhny Novgorod, New Scientific Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, 2000, p. 88.
12. Ovchinskiy A.S., Chebotareva S.O. Matritsa prestupnosti [Crime matrix]. Moscow, Norma, 2006, p. 75.
13. Anvarovich O.A. Characteristics of criminal responsibility for complicity and prospects for improvement. *International Journal of Law and Criminology*, 2023, vol. 3, no. 04, pp. 48-56.
14. Abdurasulova Q., Niyozova S. Jinoyatchilik va jinoyatchi shaxsi muammolari: magistratura yo'nalishi uchun o'quv qo'llanma [Crime and personality problems of a criminal]. TSIL Publ., 2005, p. 40.
15. Niyozova S.S. Strong Emotional Arousal (Effect) as a Criminal Law Norm. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 2021, March 31, pp. 96-102. ISSN 2693-0803. DOI: 10.37547/tajpslc/Volume 03 Issue p. 03-15.
16. Niyozova S.S. Prevention of Crime in the Family and the Role of Victimology in the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 2020, vol. 29, no. 3, p. 3962.
17. Niyozova S.S. Reasons for Suicide and the Issue of Responsibility. *International Journal of Pharmaceutical Research*, 2020, December, vol. 12, Suppl. iss. 3, p. 528.
18. Otajonov A.A. Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurash muammolari [Problems of ensuring public safety and combating crime]. 2016.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2023-yil 3-son

VOLUME 7 / ISSUE 3 / 2023

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2023.7.3.

BOSH MUHARRIR:

Rustambekov Islambek Rustambekovich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., y.f.d.,
professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d.,
dotsent

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Y. Yarmolik, F. Muhammadiyeva,
Y. Mahmudov, E. Mustafoyev

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Jurnal 27.09.2023-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 17,3 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 71.

TDYU tipografiyasida chop etildi.